

Bescherming van mariene ongewervelden: inleiding tot een problematiek

D. Wouters

Vandaag betwist haast niemand meer de noodzaak van wetten die de instandhouding van de inheemse vogelfauna tot doel hebben. Door de groeiende belangstelling van de mensen voor al wat leeft en bloeit werden later ook in binnen- en buitenland wetten gestemd die ook oog hadden voor andere diergroepen. Alhoewel bepaalde groepen ongewervelden mee profiteerden van de ecologische "boom", werden er op wettelijk vlak weinig maatregelen genomen om bedreigde soorten voor ondergang te behoeden. Ofschoon 90% van alle diersoorten ongewervelden zijn, zijn er nauwelijks enkele soorten die bescherming genieten.

Maar de vraag dient ook gesteld: zijn er wel wettelijke beschermingsmaatregelen vereist voor bepaalde ongewervelde diersoorten? Het zal wellicht geen verwondering wekken dat de meeste weerstand tegen het invoeren van beschermingsmaatregelen komt uit kringen van verzamelaars (hoofdzakelijk schelpenverzamelaars). Zo schrijft A. Delsaerdt in het Mededeelingsblad van de Belgische Vereniging voor Conchyliologie (DELSAERDT, 1992) het volgende: "Elke wet in het kader van natuurbescherming die verzamelen aan de vloedlijn verbiedt is zinloos (en toch is die er in Australië voor het Groot Barrièrerif)". Volgens hem en vele andere verzamelaars heeft het vangen en doden van schelpdieren voor verzameldoeleinden geen negatieve invloed op de levensvatbaarheid van de weekdierpopulaties. Als alle verzamelaars zich een bepaalde gedragscode zouden opleggen, zou er inderdaad geen probleem zijn. Helaas zijn er ook bepaalde lieden die er niet voor terugdeinzen een hele kolonie van een bepaalde schelpdiersoort te vernietigen om

andere verzamelaars geen exemplaar te gunnen (nvdr: kwestie van de marktwaarde hoog te houden?). De bescherming van landslakken vindt dhr. Delsaerdt zelfs helemaal dwaas. Hij illustreert dit aan de hand van de Belgische wetgeving, die volgens hem het verzamelen van de Wijngaardslak *Helix pomatia* en de Segrijnslak *Helix aspersa* zou verbieden. Dhr. Delsaerdt slaat hier de bal wel even mis. Het Koninklijk Besluit van 22-IX-1980 betreffende in het wild levende diersoorten die niet onder toepassing vallen van de wetten en besluiten op de jacht, riviervisserij en vogelbescherming, verbiedt (in artikel 4) enkel het vangen van *H. pomatia* voor consumptie en andere doeleinden. Voor zover ik heb kunnen nagaan wordt de Segrijnslak nergens beschermd (het gaat hier immers om een soort die plaatselijk algemeen voorkomt).

Dat niet iedereen in malacologische kringen de visie van de BVC-voorzitter deelt, blijkt uit een artikel van Dr. H.E. Coomans van het Zoölogisch Museum van Amsterdam (COOMANS, 1993). Dhr. Coomans is wél een voorstander van beschermingsmaatregelen voor bepaalde soorten. Voor de Doopvontschelpen *Tridacnidae* drongen zich b.v. beschermingsmaatregelen op omdat vele verzamelaars wel graag een reuzegroot exemplaar van ± 1 meter in hun collectie willen hebben. Ook stelt dhr. Coomans dat er soorten zijn die een dusdanig beperkt geografisch verspreidingsgebied hebben (b.v. één eiland) dat het wegvangen van teveel exemplaren nefast kan zijn voor de voortplantingskansen van de soort. Het is natuurlijk wel zo dat het niet de verzamelaars zijn die de grootste bedreiging uitmaken voor het voortbestaan van bepaalde soorten. Bedreiging nummer één blijft de waterverontreiniging door zware metalen, bestrijdingsmiddelen en PCB's.

In estuaria en wadgebieden zijn mariene organismen extra gevoelig voor eutrofiëring. Ook het uitvoeren van waterbouwkundige werken kan plaatselijk nefaste gevolgen hebben voor sommige soorten. Het gebruik van asfalt op zeeweringen kan een aanzienlijke verarming inluiden. Een minder gekende bedreiging is de garnalenvangst zoals deze vandaag gepraktiseerd

wordt. Het onderzoek naar de mogelijke schade veroorzaakt door garnalvisserij is nog maar pas begonnen (althans in Nederland), maar nu wordt reeds gesproken over grote schade aan tal van zeeorganismen die op de zeebodem vastzitten, zoals sponzen, pijppo-liepen, anemonen, mosdiertjes, oesters en mossels.

Terug naar mijn uitgangspunt: hoe staat het met de wettelijke bescherming van mariene ongewervelden? Op internationaal vlak is er allereerst de Conventie van Washington (CITES), die beperkingen oplegt aan de handel in bepaalde diersoorten. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen diersoorten waarvoor een totaal handelsverbod geldt, en deze die een beperkte bescherming genieten. Op de lijst van de volledig beschermde, komt niet één enkele mariene ongewervelde voor. In- en uitvoerbeperkingen zijn er wel voor de meeste koralen: Bladkoralen *Pectinia* sp., Blauwe Korallen *Heliospora* sp., Blauwkoralen *Coenothecalia* sp., Bloemkoralen *Euphyllia* sp., Zoutmutskoralen *Halomitra* sp., Hersenkoralen *Platygyra* sp. en *Lobophyllia* sp., Honingraatkoralen *Favia* sp., Geweikoralen *Acropora* sp., Kleine Waaierkoralen *Pavona* sp., Vogelnestkoralen *Seriatopora* sp., Steenkoralen uit de orde *Scleratina*, Stekelkoralen *Stylophora* sp., Doornkoralen *Anthipatharia* sp., Veerkoralen *Polyphyllia* sp., Brandkoralen van de familie *Milleporidae*, Orgelpijpkoralen van de familie *Tubiporidae* en tenslotte koralen van het genus *Pocillopora*. Slechts één enkele mariene gastropode vinden we op deze lijst terug: de welbekende *Strombus gigas* uit de Caraïben. Bij de bivalven genieten alleen enkele soorten van de familie *Tridacnidae* van een beperkte bescherming: *Tridacna gigas*, *T. crocea*, *T. maxima*, *T. derasa*, *T. squamosa*, *Hippopus hippopus* en *H. porcellanus*. De reden van deze beschermingsmaatregelen is duidelijk. De grote *Tridacna*'s, en zeker ook alle genoemde koralen, worden op commerciële schaal gevangen voor de toeristische industrie (souvenirwinkels, e.a.).

Toch stellen deze beperkte beschermingsmaatregelen weinig voor: het gaat immers maar om een registratie; er is geen sprake van een vangstverbod. Het

dient gezegd dat sommige land- en zoetwatermollusken veel beter worden beschermd. Zo genieten niet minder dan 42 soorten agaatslakken van het genus *Achatinella* een volledige bescherming, alsook alle zoetwatermossels die parels bevatten. Belangrijker dan de CITES-overeenkomst is de recente "Richtlijn 92/43/EEG" van de Raad van Europa inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna, welke van kracht werd op 21 mei 1992. De algemene principes van deze EEG-richtlijn zijn de volgende. Ik citeer (EEG-Commissie, 1992): "De habitatrichtlijn vormt het sluitstuk van de communautaire wetgeving inzake natuurbescherming, waartoe de 'Vogelrichtlijn' de aanzet heeft gevormd. In de Richtlijn wordt een gemeenschappelijk kader vastgesteld voor de instandhouding van planten en andere dieren dan vogels, alsmede van habitats als natuurlijke milieus. Daarbij is voorzien in het opzetten van 'Natura 2000', een net van 'speciale beschermingszones', hetwelk de instandhouding van de natuurlijke habitats en de soorten van communautair belang moet garanderen". Tot daar de principes. Laat ik me verder beperken tot wat voor ons van toepassing is.

In bijlage 1 van de Richtlijn worden de natuurlijke habitats opgesomd die bescherming vereisen. De punten die voor onze kust belangrijk zijn, zijn "permanent met zeewater van geringe diepte overstroomde zandbanken", "estuaria" en "bij eb droogvallende slikwadden en zandplaten". Verder worden de habitats beschermd van bepaalde dier- en plantensoorten van communautair belang. Hieronder bevinden zich 20 soorten landslakken (w.o. de ook in ons land voorkomende *Vertigo angustior* en *Vertigo moulinsiana*) en 2 zoetwatermossels (de ook in België levende *Margaritifera margaritifera* en *Unio crassus*). Geen enkele mariene soort dus. Onder de soorten die een volledige bescherming genieten, vinden we wel 3 mariene molluskensoorten: *Patella feruginea*, *Lithophaga lithophaga* en *Pinna nobilis*. Tenslotte vinden we in deze lijst ook één stekelhuidige terug: *Centrostephanus longispinus*. In de toelichting van de Richtlijn wordt verduidelijkt

waarom relatief weinig ongewervelde diersoorten onder de beschermingsmaatregelen ressorteren. Ik citeer: "enerzijds vertoont onze kennis van ongewervelde dieren nog enorme lacunes, met name wat grootschalige overzichten van het gehele communautaire grondgebied betreft; anderzijds zijn vele soorten ongewervelde dieren gebonden aan specifieke natuurlijke milieus, waarvan de bescherming de facto het voortbestaan van de betrokken soorten ten goede komt". Alhoewel onze kennis van ongewervelden allicht beperkter is dan deze van zoogdieren, vogels e.a., durf ik toch deze bemerking in vraag stellen. M.i. heeft het meer te maken met het feit dat ongewervelde dieren over het algemeen minder "populair" zijn. De politici zullen er allicht niet wakker van liggen als her en der een slakken-, libel- of vlindersoort dreigt uit te sterven. Wat wel een feit is, is dat de bescherming van een bepaalde habitat het bestaan van de meeste soorten ongewervelden kan verzekeren. In die zin is men b.v. bij het Bestuur Natuurbehoud van Aminal (Administratie Milieu, Natuur & Landinrichting) ook eerder voorstander van habitatbescherming, dan van soortenbescherming. Toch is habitatbescherming m.i. niet voldoende om bepaalde soorten slakken uit de getijdenzone voor plaatselijk uitsterven te behoeden. Bij het Nederlandse "Rijksinstituut voor Natuurbeheer" is men dezelfde mening toegedaan (RIN, 1983).

De meest kwetsbare soorten aan onze en de Nederlandse kust zijn m.i. de Schaalhoren *Patella vulgata*, de Purperslak *Nucella lapillus* en verder alle keverslakken. Wat *Patella vulgata* betreft zou men kunnen opmerken dat deze op sommige plaatsen langs onze kust niet zo zeldzaam is. Inderdaad, maar een plotse overmatige belangstelling vanwege verzamelaars (*Patella*'s zijn nu eenmaal gewilde verzamelobjecten) kan het einde van een volledige populatie betekenen. Dezelfde redenering geldt voor de veel zeldzamere keverslakken. Wat de Purperslak betreft, ligt de zaak iets anders. De laatste jaren werden de populaties Purperslakken geheel of gedeeltelijk uitgeroeid door vergiftiging met tributyltin (aanwezig in verven

waarmee scheepsrompen van o.a. pleziervaartuigen worden ingesmeerd om begroeiing tegen te gaan). Deze soort kan geen extra belasting van verzamelaars meer aan, en verdient m.i. algehele bescherming. In Duitsland staat men al een heel eind verder met de bescherming van mariene mollusken. De volgende 3 soorten genieten daar een volledige bescherming: *Lepidochitona cinerea*, *Helcion pellucidum* en *Nucella lapillus*. Verder genieten alle dier- en plantensoorten van het eiland Helgoland een volledige bescherming. Er mag op Helgoland dus helemaal niet verzameld worden, wat vele verzamelaars blijkbaar nog niet weten.

Er is dus nog heel wat werk aan de winkel willen we bepaalde soorten voor uitroeiing behoeden. Reacties en suggesties van lezers zijn uiteraard welkom.

Naschrift

Dr. Wiese, voorzitter van de "Deutsche Malakozoologische Gesellschaft", deelde mij recentelijk mede dat de Segrijnslak *Helix aspersa* in Duitsland wel degelijk beschermd is. Ze wordt daar, net als de Wijngaardslak *Helix pomatia*, als delicatessie gegeten, en is dus om dezelfde reden beschermd.

Literatuur

- ANONYMUS, 1993. Garnalenvisserij wellicht schadelijk voor bodemfauna.- Boornblad, 2: 4-6.
 ANONYMUS, 1993. Helgoland: beschermd gebied.- Corr. bl. Ned. Malacol. Ver., 273: 94.
 CITES, 1992. Alfabetische lijst van de beschermde diersoorten.- Ministerie van Landbouw, Brussel, 157 p.
 COOMANS, H.E., 1993. Mariene mollusken en het milieu.- Zeegeluiden, 2: 26-27.
 DELSAERDT, A., 1992. Verzamelaars of zeerovers? - Mededelingsblad Belg. Ver. Conch., 4: 14-15.
 EEG-COMMISSIE, 1992. De Richtlijn Fauna, Flora en Habitats.- Brussel (vouwblad), 6 p.
 RAAD VAN EUROPA, 1992. Richtlijn 92/43/EEG van de Raad inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna.- Publicatieblad Europese Gemeenschappen, L.206, 43 p.
 R.I.N., 1983. Natuurbeheer in Nederland, deel 2, Dieren.- Wageningen: Pudoc, 423 p.
 R.I.N., 1984. Natuurbeheer in Nederland, deel 1, Levensgemeenschappen.- Wageningen: Pudoc, 391 p.

Balansstraat, 167 (bus 4)
 2018 Antwerpen